

Forkyndelse - fyord eller fanfare

- Forkyndelse i forhold til læring og dannelse. Forkyndelse som pædagogisk håndværk og Helligåndens gerning. Lov og evangelium i møte med tidens børn.

*Af Rektor for Norsk Lærerakademi, Lærershøgskolen
Bjarne Kvam, Bergen.*

Holdt som foredrag på Kristen Pædagogisk Konference september 2000, Grenå. Foredraget er det tredje i en serie på tre. De to øvrige, der også findes på KPIs hjemmeside, hedder: Læring - leg eller lektier, Dannelse - bedsteborgerlighed eller kulturformidling

1. Forskjeller og likheter i forhold til læring og dannelse

1.1 Hva er forkynnelse?

Bibelen forutsetter et budskap og en person som roper det ut (forkynner det).

Tekster i kristendomsundervisningen - og andre fag - har budskapskarakter.

Forkynnelse som berøring av Gud, (Dan. 10,10-11), skaper et grunnlag for dannelse og læring.

1.2 Hva er undervisning?

Undervisning er tilrettelegging av læring med sikte på dannelse.

Det er alltid en vilje, en intensjon med undervisningen (også den, som vil være nøytral, har en pedagogisk vilje med påvirkende konsekvenser.)

Hvordan sikre tankefridom og toleranse?

- Gjennom å være kompromissløs saklig.
- Ved å la undervisningen ta farge av objektet, dvs. innlevelse i stoffet.
- Ved å gjøre undervisningen nøytral, dvs. ikke påvirkende.

1.3 Konkretisering

Vi skal via ord og begrepsforståelse til «innersiden». Dvs. pkt 1 og 2 ovenfor.

Forkynnelse kan komme inn ved at

- læreren bruker fortellingen/stoffet en har arbeidet med, som utgangspunkt for en formaning, appell e.l. Dersom dette er med å levendegjøre det, som er teksten sitt hovedanliggende, er det ekte undervisning.
- læreren hjelper elevene til å se, hva teksten sier. Få tyngdepunktet over frå dengang til nå. Målet er, at eleven skal oppleve teksten som aktuell tale inn i sin situasjon. Teksten skal «tale», ikke læreren.

1.4 Metodisk synsvinkel

Ved kristne skoler vil vi, at «det barna lærer i kristendomstimene - og forøvrig i all skolens virksomhet - skal være et grunnlag for troen, eller være livssynsdannende. I undervisningen er det ikke tale om forkynnelse som form (andakt o.l.), men undervisningen har en funksjon som gjør, at en henvender seg til eleven. Det drejer sig ikke om, hva læreren mener, men hva stoffet sier. Læreren er underviser, arbeidsleder og hjelper med ærbødighet for stoffet.

- Læreren velger arbeidsformer. Eleven kan være forsker, lytter og tolker, eller læreren kan være budskapsformidler. Det kan være vanskelig å se forskjell på forkynnelse som preken og som iboende element i stoffet, men det siste er undervisning. Vi kan altså skille mellom forkynnelse som oppdrag/tilstrebelse og som hendelse/ spontanitet. Læreren har ikke som oppdrag å forkynne, men undervisningsinnholdet kan av eleven oppfattes som en utfordring, som en tale til ham. Vi skal merke, at denne spontanitet alltid er knyttet til hele lærerens måte å være på, hans liv og hans tone. Ikke en eneste, som har en overbevisning eller er personlig engasjert i et stoff, kan la være å forkynne, når han snakker om tingene til andre. Dette kalles engasjement! Å være et levende menneske! Å være forbilde for barna!

Da skjer forkynnelse. Lærerens oppgave blir å holde denne mulighet åpen. Vi snakker her om det mulige møtet mellom elev og stoff.

1.5 Psykologisk synsvinkel

Generelt må sies, at forkynnesformen oftest oppleves uekte i undervisningssituasjonen. Den kan skape en unødvendige sperring mellom eleven og stoffet sitt budskap. Videre blir ofte de voksne sine ord mistenkeliggjort i dag. Derfor er det bedre med direkte møte mellom elev og stoff. Læreren må søke å rydde av vegen hindringer for dette møtet. Jf. elevaktive læringsformer som bl.a. vektlegger, at elevene lærer mer gjennom aktivt arbeid enn gjennom passiv informasjon.

2 Forkynnelse som pedagogisk håndverk og Helligåndens gjerning

2.1. Hva er hva?

Først bør vi prøve å nærme oss dette tema ved å reise noen målsettingsspørsmål. Pedagogisk håndverk hører det verdslige regimentet til. Helligåndens gjerning det åndelige. Vi kan da sette opp følgende skjema med ordparene TIL og FOR som hjelp til å skille og skjelne:

Oppdragelse TIL kristendom

- 1 En skiller ikke mellom de to regimentene.
- 2 Pedagogikken mister sitt selvstendige preg. Den har ikke egne mål, den skal realisere kirkens mål.
- 3 Får en målsetting for Helligåndens gjerning i barnet. Kan tale om Helligåndens betydning for det pedagogiske arbeidet, men fordi en ikke skiller mellom det, en kan oppnå ved rent pedagogiske midler og det, Ånden utretter ved Ordet, så taler vi om oppdragelse til kristendom.
- 4 Har liten plass for at gjenfødselen er et gudvirket under. En taler om planlagte erfaringer, som gjør eleven kristen.
- 5 En legger hovedvekten på presentasjon av evangeliet, men i tillegg har eleven sitt svar i tro og kjærlighet blitt en pedagogisk målsetting. Moralisme ligger nær for døren. Likeens forestillingen om

Oppdragelse FOR kristendom

- 1 En skiller mellom de to regimentene.
- 2 Klar forståelse av pedagogikkens muligheter og grenser. Kan påvirke elevens forestillings-, følelses-, og viljesliv.
- 3 Målsetting for læreren. Skiller mellom «kirkelig myndighet» og «kristelig myndighet». Vi kan skape forestillinger og holdninger. Vi kan så ut Ordet, så Ånden kan bruke det, «hvor og når han vil». Læreren blir forarbeider og håndlanger for Ånden.
- 4 Klar forestilling om, at kristendom er «liv av døde». «Oppdragelse kan aldri forløse, den kan avbøye det onde, men aldri rive det opp med rot» (Bohne). «Nettopp ved toppen av menneskelig humanitet, kan opprøret mot Gud nå sitt maksimum» (Frør)
- 5 Her ligger også hovedvekten på å presentere evangeliet, men en inkluderer ikke i målsettingen den vekst, som en håper skal finne sted under presentasjonen. En kan i bønn til Gud håpe, at Ånden griper inn og vekker til liv, men det ville lede til mismot og selvbedrag, om en skulle gjøre dette ønsket til mål for læreren.

kristendom som «a way of life».

Vi kan si, at forkynnelse oppgave blir å formidle et møte mellom Gud og mennesker. Interessen samles derfor om det, som kan tjene dette møtet og ikke om resultatet av møtet. Her vil regimentslæren kunne være en vesentlig hjelp. Personlighetsutvikling og karakterdannelse er allmennmenneskelig og ikke spesifikt kristelige fenomener. De hører hjemme i det verdslige regimentet og må ikke forveksles med gjenfødelse og helliggjørelse, som hører det åndelige regimentet til.

2.2. Forkynnelse som pedagogisk håndverk

Med pedagogisk håndverk forstår jeg, hvilke metoder en tar i bruk i forkynnelsen, eller om en vil i den spesifikt kristelige formidling i den kristen skole. Bak denne metode-tenkning ligger selvsagt en forståelse av målsetting.

Forholdet mellom oppdragelse og vekkelse er her et interessant tema, som jeg dessverre ikke kan gå nærmere inn på. Bare understreke, at vi savner vekkelsesmomentet i religionspedagogikken. Det er nå som før vekstsynspunktet, som dominerer. Det fanger ikke opp anfeltelsen som et normalt og nødvendig ledd i kristenlivet p.g.a. den harmoniske og konfliktfrie veksttanken. Her kan den eksistensialistiske møtepedagogikken ha viktige bidrag til en mer balansert tilnærming.

Valg for vårt pedagogiske håndverk gjøres i lys av synet på stoffet, barnet og læringspsykologien. En luthersk forståelse vil hevde, at bruken av Ordet er fundamentalt og kan ikke erstattes av noe annet. Budskapet er unikt, fordi det handler om Gudsåpenbaringen i Jesus Kristus, han som barna skal gjøre til sin Herre og Frelser. Dermed kommer forkynnelsen av dette Ordet inn som et avgjørende fundament for hele skolens virksomhet.

Men er det slik? I tilfelle, hvordan? Hvordan bruker vi Ordet i skolene våre?

Vi bruker det i kristendomsundervisningen, og her vil jeg tro, vi bruker ulike metoder alt etter stoffets egenart. Problemløsning, kunnskapsmeddelelse osv. Men dersom evangeliet er et budskap om hemmeligheter, som «ikke oppkom i noe menneskes hjerte» - et budskap, som forlanger å bli ropt ut til mennesker, som ikke spør etter det - et budskap som selv vil skape de problemer det gir svar på, da er det mange metoder, som kommer til kort. Jeg tenker særlig på problemløsning som eksperimentalisme. Denne er noe langt mer enn en metode, den er en livsholdning. Ved Deweys metoder finner man ikke sannheten, man skaper den. Eller som vi ville sagt i dag; vi konstruerer den. Disse metoder brukt konsekvent er derfor uforenlig med et evangelium, som vil være et absolutt og autoritativt budskap fra Gud til barnet; et budskap som er gjenstand for tro, ikke for vurdering. Eleven gjør seg til herre over stoffet, mens forholdet skulle være omvendt.

Men nå er det skolens oppgave å granske, å undersøke, å finne sammenhenger. Det er skolens oppgave å bruke elevaktive metoder, som gjør, at læringen blir personlig for eleven. Derfor er det

viktig, at Ordet får lyde som lov og evangelium i skolens midte, slik at den kunnskap, en får i fagene, blir koplet til verdier og livssyn og slik fungerer dannende.

Dette leder til det syn, at i en kristen skole er det forkynnelsen, som er det fundamentale, som leder til, at læring kan virke dannende på barna.

3. Lov og evangelium i møte med tidens barn og unge.

Gjennom evangeliet kommer det noe nytt inn i læreryrket, både for lærerens egen selvforståelse og for forståelsen av barna. Det, læreren gjør som oppdrager, gjør han som et Guds barn og en Jesu Kristi tjener, dvs. «i Herren». En oppdragelse under evangeliet kan bare virkeliggjøres ved, at vi som oppdragere får leve sammen med de barn, som er oss betrodd i den frelste menighet.

Det gjelder da først og fremst, at Ordet blir forkynt, og at Kristusbudskapet når frem til barna. Videre gjelder det, at læreren lever synlig med sin Gudstro i alle fag og sammenhenger og ikke drar seg tilbake til en kunstig og unaturlig nøytralitet, som sender barna fra seg med bare ren faktakunnskap. Enten er en et levende vitne om evangeliet i alt en gjør, eller så er en ikke et vitne i det hele. Dette betyr først og fremst, at en lever under tilgivelsen og av tilgivelsen hver dag og former ut samværet med barna etter dette. For overalt der det i Jesu navn blir tilgitt, blir det båret fram et vitnemål om, at læreren ikke er herre over barnet, men at han sammen med barnet står under samme Herre. Av hans kjærlighet og av hans gaver er det, de får leve sammen begge.

Dette viser seg også i straff-problemet. En oppdragelse under evangeliet kan ikke koble ut straffen. Vilje til tilgivelse hindrer ikke straffen, men gir den en dypere mening. Læreren holder fast på samfunnet med det barnet, som han må straffe i tilgivende kjærlighet. Slik kan en vinne over det onde med det gode.

Læreren står ikke over barnet som i den gamle autoritære pedagogikken. Han står heller ikke ved siden av barnet som en vennlig rådgiver og arbeidskamerat, slik vi møter det i den sekulære reformpedagogikken. Han er heller ikke bare formidleren, som skal arrangere barnets møte med det gode, sanne og vakre. Nej, han står sammen med barnet under Gud og der i felles lydighet mot Guds ord og felles mottakelse av Guds gaver.

Barnet trenger å bli innlemmet i en trosverden, slik vi møter den i en levende menighet. Der skole og menighet spiller så nær, at dette er mulig, er det det beste. Men en kristen skole kan la barna møte levende elementer av det konstituerende og fundamentale fra menighetens liv. Det vil ikke bare sette spor i den «getto» som noen få kristendomstimer representerer, men i det totale samlivet i skolen, i lek, arbeid og høytid og i det daglige fellesskapet med hverandre.

Forkynnelsen av Guds ord er nevnt. Det kan i skolesammenheng skje gjennom skoleandakter. Her kan også bønnen og sangen få rom. Det kan den også i klassen, der barnas bønneemner fra hverdagen kan bli bedt for på en enkel måte, og der sangen blir en naturlig del av hver eneste time. Ikke bare kristne sanger, men også kristne sanger, som de minste barna gjerne må få gleden av å

lære utenat. Jeg tenker også på diakonien, som i skolen kan utnyntes i tjeneste og hjelpsomhet overfor hverandre og overfor personer i barnas nærmiljø.

Det ligger også et potensiale i å bruke de kristne høytidene på en pedagogisk god måte.

Jul, påske og pinse, samt merkedager for kvinner og menn fra kirkens historie roper på kreativitet gjennom tverrfaglige opplegg. Forming, musikk, drama, litteratur og kristendoms kunnskap kan levendegjøre det bibelske budskapet, stimulere både følelser og holdninger og styrke fellesskap og samhold gjennom elevaktive læringsformer.

3.1 Kristen oppdragelse er å hjelpe mennesket til å leve rett i Guds verden som hans tjener, og å hjelpe mennesket til å bruke Guds ord og sakramenter med forventning om troens gave.

Hel oppdragelse er tjeneste for Gud i begge regimenter, der både det kristelige og det menneskelige er trekt inn.

I en kristen skole skjer en kristen oppdragelse og en kristen tradisjonsformidling, som har et trosintegrerende siktemål. Vi bekjenner, at vi ikke kan oppdra våre barn til å bli kristne. *Evangeliet er en gave, mens oppdragelsen er en oppgave.* Evangeliet kaller til et rike, som ikke er av denne verden, mens all oppdragelse hører denne verden til. Det er farlig å la «kristen personlighet» bli mål for oppdragelsen, for da blir ikke lenger evangeliet en Guds kraft til frelse, men en kulturverdi. Evangeliet lapper ikke på det gamle, det er «liv av døde».

Men her er en sammenheng! Oppdragelsen kan forberede for evangeliet. Den skaper de ytre forutsetninger for, at evangeliet kan bli hørt. Troen trenger, at vi lærer noe om evangeliet. Vi kan ikke lære barna å tro, men vi kan lære dem om troen.

Troen alene gjelder for Gud, men på det menneskelige plan er troen aldri alene. Den eksisterer alltid sammen med følelse og handling. Derfor må formidlingen - eller undervisningen - følge barn og unge inn i de konkrete livssituasjoner. De må få hjelp til å se Guds finger i naturen, Guds godhet gjennom måltidene, Guds nåde i tilgivelsen.

Vi søker en totalformidling, der det kristne budskap ikke blir bundet, men kan fungere etter sin intensjon. Det kan henvende seg til hele mennesket; følelse, intellekt og vilje, ja, også tiltalen og kallet i Ordet til omvendelse og tro slipper til.

I et totalmiljø prøver en å skape sammenheng og integrasjon. Det, en lærer i kristendomstimene, møter en aktualisert i forkynnelse i skoleandaktene og levd ut i samværet mellom lærer og elev. Elevene kan møte kristendommen i funksjon - både høre og se den - være vitne til evangeliets kraft i liv og tjeneste, oppleve bønn og lovsang.

Det særmerkte med kristen oppdragelse er ikke, at den produserer pedagogiske teorier og metoder, det er heller, at den er plassert i en kampsituasjon mellom Skaperen og den onde. Christen Kold formulerte følgende program for sin skole:

"Min skole er grundlagt for livet selv. Den skal danne Kæmper til den alltid standende Strid mellom Liv og Død, den Strid der aldrig vil blive endt, fordi den udgaar fra Livet og Døden selv."

I dette perspektivet må kristne skoler intensivere arbeidet på to plan:

På det **horisontale** planet gjelder det om å avkle fag og emner alt ideologisk- og livssynsmessig tankegods, som vil hindre elevene i å integrere en kristen forståelse. Dernest reise en motkultur, som setter rett og sannhet framfor det lettvinte og det, som «klør i øret».

På det **vertikale** planet gjelder det å innstille elevene på, at som kristne vil de bli en minoritet i storsamfunnet. Jesu ord er fremdeles radikalt realistisk:

«Gå inn gjennom den trange port! For vid er den port, og bred er den vei som fører til fortapelsen, og mange er de som går inn gjennom den. For trang er den port og smal er den vei som fører til livet, og få er de som finner den.» (Matt 7,13-14)

I dette kampmotivet har den kristne oppdragelse sitt kjennetegn i tilgivelsen. C. Kold har i denne sammenheng en perle av en formulering i Vennemødetalen sin i 1866:

«(Jeg skulle) gjøre det til min egentlige Opgave i Verden at gjøre Hjerterne glade med det Budskab, at Gud elskede os ved sin Søn Jesus Christus, uaktet vi vare syndere.»

Evangeliet skaper fellesskap mellom lærer og elev. Begge er syndere, og begge skal få leve av tilgivelsen. Dette må vi våge å synliggjøre i skolehverdagen ved en kristen skole. Evangeliets ord om tilgivelse må få nedslag i våre ord om tilgivelse. Slik blir det skapt en ny atmosfære i skolen. Tilgivelsen fører oss inn igjen i fellesskapet, vi kjenner oss akseptert og trygg. Denne trygghet hviler på noe utenom egne prestasjoner, derfor er den så total og frigjørende.

Kristen oppdragelse vil etter sitt vesen være sjelesorg. Eleven er ikke et objekt, som skal **overtales**, nei «bare den form for påvirkningspedagogikk er forsvarlig som tar sikte på å overbevise eller m.a.o. gå fram på en slik måte at det vekkes egen innsikt hos den unge», sier Ivar Asheim. Vi taler altså om en form for selvdannelse, som kan «vekke den unge til selv å dra omsorg for sin sjel». I en kristen skole står lærer og elev sammen under Guds skapende ord, og oppdragelse vil her være i «sjelesorgens fotspor».

3.2 Skapt i Guds bilde

Mennesket er skapt av Gud i hans bilde. Vi har en arveadel, ikke bare en arvesynd. Denne adel representerer menneskets grunnverdi, dets bestemmelse. Uansett utseende, rase, evne til produktivitet, er mennesket unikt verdifullt. Skapt for å gjenspeile den guddommelige virkelighet, godhet og kjærlighet. Denne bestemmelse kan ingen komme utenom. En kan forakte og trampe på den, men «imago dei» står fast, det er menneskets sanne identitet.

Ser vi på de pedagogiske konsekvensene av dette, blir det viktig i vår tid, preget av menneskeforakt, identitetsløshet, frykt for fremtiden, å få frem, at barnet er tenkt til noe fint. Det kan se seg selv i et nytt lys, om det møter forventninger, som er i pakt med dets arveadel. «Hva vil du gjøre med din utrustning, det du er bestemt til?» Gudsbilledligheten betyr både en utrustning, som mennesket er skapt med, og en hensikt mennesket er skapt til. Men hovedvekten ligger på menneskets oppgave som Guds medarbeidere på jorden. Mennesket er bestemt til å leve som forvaltere i troens og lydighetens forhold til sin skaper. «*Når mennesket derfor gjør fremskritt i forskning og teknikk og kartlegger lovmessigheten i kosmos, så oppdager det, hva Guds fornuft har tenkt ut og etter hvilken plan, Gud skaper. Mennesket tenker altså Guds tanker etter*», sier Agne Norlander, og han fortsetter: «*teknikk, miljøvern, økologi, seksuelliv, og barneproduksjon, samfunnsplanlegging og ressursforvaltning, alt dette hører inn under «skapt i Guds bilde.»*»

Å møte elever er å møte gudskapte originalutgave. Ikke kopier, men gudvilledede originaler. Vi aksepterer formgiveren, men aksepterer vi også formen? Rødhåret og tykk, hjulbent og umusikalsk. Særlig tenåringer trenger å få høre dette forkynt, fordi de tenker ut fra referanserammer, som er kompakt ateistisk, materialistisk og bestemmes av en nådeløs prestasjonstanke. Bare den, som lykkes, er noe verd. Den, som er vakker og har penger, blir verdsatt. Leger og pedagoger oppdager ofte, at barn lider i forhold, som blir sterkt preget av materielle verdier. Når krav om effektivitet og forventning om prestasjoner blir målestokk for livet, blir forholdet mellom mennesker endret.

Vi snakker altså om respekten for medmennesket. Eleven har sitt menneskeverd, ikke ut fra den han skal bli, eller det han skal prestere, men i kraft av det han er. Dette må ikke misforstås dithen, at en i oppdragelsesspørsmål skal la naturen være øverste verdinorm. For mennesket handler ofte ond og trenger derfor korrigerende. I forhold til Gud trenger det frelse, i forhold til medmennesker trenger det oppdragelse. Og oppdragelsen kan gjøre seg nytte av de gode iboende krefter i barnet. Ved sann og rett veiledning kan barnet ledes frem til respekt for normer, disiplin og hensynsfull adferd. Her er ikke snakk om blind underdanighet og ukritisk overtagelse av samfunnsformer. Det er heller ikke en kontinuerlig «bedre og bedre dag for dag»-versjon. I så måte er eksistenspedagogikkens diskontinuerlige oppdragelsesformer, med kriser, formaning og vekkelse, mer i samsvar med det bibelske menneskebildet. Vi må lære de unge, at livet er en balansegang mellom autoritet og frihet, mellom fasthet og mildhet, mellom lydighet og selvbestemmelse.

3.3 Lov og evangelium

«*Jeg er Herren din Gud, som førte deg ut av Egyptens land, av trellehuset*» Denne evangelie-satsen i forkant av budene er viktig bl.a. for å få frem, at det er den samme Gud, som står bak både loven og evangeliet. Et viktig aspekt for barna er, at det er den kjærlige Far, som tidligere hadde gjort dem (Israel) så mye godt, som nå igjen kommer med en ny velsignelse. Dvs. at loven åpenbarer Guds

kjærlighet. Gud elsker oss, derfor har han gitt oss sin lov. Guds lov er ikke et antall besværlige regler gitt for å gjøre livet vanskelig for oss. Budene er veivisere, som forteller oss hvor «the highway of life» går. I budene er det vår himmelske far, som kommer, tar oss ved hånden og inviterer oss til å gå gjennom livet sammen med ham.

Dette er et aspekt ved loven, som særlig bør framheves overfor små barn. Men dette har også en annen side. Vi må ikke fremstille «the Lord of Gladness» på en slik måte, at den ærefrykt for Gud, som Israelsfolket kjente ved Sinai, blir borte. Du skal frykte og elske Gud. Det er denne ærefrykt, som på mange vis er drivkraften til å holde budene, også når de taler mot vår vilje og ønsker. Å bryte budene er ikke bare en ulykke, det gjør oss skyldige for Gud.

Således er det, at skelne mellom lov og evangelium uden at adskille dem, og at sammenholde lov og evangelium uden at sammenblande dem, centralt i kristen opdragelse.

Denne artikel var bragt på KPI's hjemmeside: www.kpi.dk